

Egy pillanat a sok közül

„Az időskor küszöbén állok, és szégyellem, hogy még mindig nem tanultam meg kimondani, mit érzek irántad.”

(Gordana Đilas)

Aztán mégis megérkezett a nyár.

Az idén igazán megvárattatott. Valamikor június végén a röpke tavaszt felváltotta a trópusi hőség (bizonyára észrevették már, hogy ez a mindössze két-három hetes, a szibériaihoz hasonló évszak milyen gyorsan tud tanzániai kánikulává válni Újbelgrádban). A parkok füves részei eltikkadtak, a fák megroskadtak, az utcák kihaltak. Kísérteties színfallá kezdett válni a város, amely csak a kora reggeli és a késő esti órákban éledt fel. Álmatlanságom ilyenkor kibírhatatlan lidércnyomássá válik, se nem alszom, se ébren nem vagyok. Álmodozom. Nyugtalan és erőtlen vagyok a felkeléshez, és ha fel is kelnék, mit csinálnék – talán hallgatnám az éjszakai rádióműsort, vagy keresgelnék a tévéműsorok között anélkül, hogy bármire is oda tudnék figyelni.

Álmatlanságomban mássá válok, valahol a senki földjén lebegek, az álom és valóság között, ábrándozom, és ez az éjjeli valóság nem is valóság már, hiszen benne minden ferde homályosság. Tudat alatt megbirkózni azzal, amiről addig nem is hittem, hogy bennem van – talán ez a legrosszabb, a leggyötrelmesebb élményem. Valahonnan előjön, és várja a megfelelő pillanatot, hogy a felszínre törjön. Ezt nem lehet kezelni, ő uralkodik rajtam.

Éjfél után, mikor a csönd elborítja a harmincas blokkot, minden hallhatóvá válik: amikor a lakók kikapcsolják a légkondicionálót és kinyitják az ablakot, remélve, hogy a folyótól majd felfrissülnek. A Dunának azonban okosabb dolga van, az ő feladata, hogy folyjék, nem érdekli, mi történik a parton. Ilyenkor nincs ember a városban, aki ne érezné ezt a kozmikus ma-

Elbeszélés a *Starost* (szerk. David Albahari és Srđan V. Tešin. Arhipelag, Belgrad, 2012) című gyűjteményes kötetből.

gányt és a tátongó ürességet a szívében, melyet még a szerelem se tölthet be, annyira mély ez az üresség.

Két napja, mikor elérkezettnek láttam az időt, hogy rendeződjenek bennem a gondolatok, és papírra vessek egy történetet (megjegyzem, ritkán szoktam ilyesmit leírni, inkább csak magamban hordom, akár valamiféle megfoghatatlan terhet), hallottam egy beszélgetést – vagy talán inkább egy monológot. A lakásom és a szemközti épület ablakai közötti távolság alig három méter, innen jött a hang, a harmadik emeletről. Régen, ifjúkoromban, egy idős hölgy, Petrovićné lakott ott, az elkövetkező harminc évben már gyakrabban váltogatta a tulajdonosokat a lakás.

Két hónappal ezelőtt megint új szomszédom lett, a nagy munkálatokból és a hangos zajból következtethetően. Épp az egyik délutánon, mikor az ablakon át bámultam a sugárutat, azon tűnődve, vajon mikor szűnik meg a forgalmi dugó, hirtelen megpillantottam a szemben lévő erkélyen egy idősebb nőt és egy férfit, majd üdvözlésként biccentettem nekik. A nő jó néhány másodpercig nézett, tovább, mint amennyire én számítottam – mintha valamire emlékeztetnem volna –, majd rám mosolygott, a férfi pedig csak felemelte a kezét és visszaintett.

Tegnapelőtt, ahogy már említettem, nyitott ablakok mellett, álmatlanságomban hallottam azt a beszélgetést. Vitával és vádaskodással, félreértéssel kezdődött. Ez minden olyan emberrel megtörténik, aki hozzá szokott a közös élethez. Úgy tűnt, ez új kezdet volt számukra. Az utolsó híradó már elhangzott, a közelben lévő lakásokban kialudtak a lámpák és a televíziók, a távolban hangos horkolás, egy kutya is ugatott, ezzel fejezve ki tiltakozását, amiért kicsukták az erkélyre. Ezután minden elhallgatott. Izzadtan és álmatlanul feküdtem, hallgatva a beszélgetésüket. Egyik pillanatban már azt hittem, hogy a veszekedésük elérte a csúcspontját, azt hittem, hogy végre abbahagyják és sikerül elaludnom.

– Csönd! – mondta a nő fennhangon. – Nem akarok többet hallani.

Becsapódott az ajtó, feltételeztem, hogy átment a másik szobába. Aztán újra kinyílt, s a nő sokkal nyugodtabb hangon kezdett el beszélni:

– Nem tudok zárt ajtónál aludni.

– Fogalmam sincs, hogy miért haragszol rám, semmi sértőt nem mondtam és nem is akartam mondani. Csak hangosan megismételtem azt, amit te úgyis jobban tudsz nálam. Nem fejezted be a mesét. És ez bánt téged, annak ellenére, hogy pontot tettél az ügy végére. Látom a mozdulataidban, a viselkedésedben, a beszédedben...

– És mi van akkor, ha látod? Annyi évet leéltem azzal az emberrel, s te azt hiszed, hogy ez a daganat eltávolítható egy műtéttel? Ha sokáig élsz valakivel, akkor már mindegy, mit érzel iránta, a részeddé válik, s te az ő

részévé válsz... ne kényszeríts arra, hogy okosabb legyek, mint amilyen vagyok.

– Senki se kényszerít, te magad akarsz beszélni róla. Amióta együtt vagyunk, állandóan megemlíted, és nem hagyod abba az elemzését.

– És ez téged láthatóan zavar...

– Becsületszavamra mondom, nem. Csak azt hiszem, hogy önmagadat kellene boncolgatnod.

– Gondolod?

– Pontosan. Nem vagyunk már gyerekek, sőt öregjelöltek vagyunk már. Itt vagyok én, tegnap még fiúnak és fiatalembernek szólítottak, ma meg az áruházban az egyik pénztárosnő megkérdezte, hogy nyugdíjas vagyok-e, mert árengedmény volt a részükre. Viccesnek találtam, de azért meg is bántódtam. Azt feleltem, hogy nem vagyok nyugdíjas, bár örülnék neki. Az embernek addig kell nyugdíjba vonulnia, amíg marad annyi ideje, hogy még ezt-azt kezdhessen az életével. Például hogy hatvan felé közeledve újra szerelmes legyen.

– Tudsz bánni a szavakkal, ez való igaz.

– Hát még te! Amúgy amióta elhatároztuk, hogy összeköltözünk, tartozunk egymásnak néhány magyarázattal. Nálam minden egyszerű. Gordana öt éve halt meg, a gyerekek szétszóródtak a nagyvilágban, én pedig nem akartam belenyugodni abba, hogy egyedül töltssem életem hátralevő részét. Vártam valakire, és amikor megismertelek, tudtam, hogy ez a várakozás nem volt hiábavaló. De neked túl sok idő kellett ahhoz, hogy eldöntsd, el akarsz-e válni vagy nem...

– Talán nem vártad, hogy hét nap után megtegyem? Nekem férjem volt, nem holmi megfázásom. Jól át kellett gondolnom mindent. Az a néhány hónap, amit veled töltöttem, egyre elviselhetetlenebbé vált számára és az én számomra is. És ami a legnehezebb, hogy se vele, se nélküle nem tudtam élni. Túl sokáig tartott, már-már szokássá vált ez az életmód...

– Ezt nehéz tagadni.

– Úgy van. És, hogy a történet még bonyolultabbá váljon: hozzám ment feleségül, amit a mai napig sem értek. Nincs rá egyetlen magyarázat se, és még ha találnék is, mi változna meg? Volt előtte is néhány férfi az életemben, az egyiket – Mihailót – még talán szerettem is, de végül nem adtam be a derekam. Elhittem magammal, hogy még előttem az élet, és túl korai megállapodni, aztán öt percbe se telt, és máris férjhez mentem, meggondolatlanul.

– Igazán ennyi volt?

– Elhiheted! Ha azon az estén az utca bal oldalán maradok, ahol általában sétálok, akkor ez nem történt volna meg, és az életem másképp alakul.

De amint látod, másképp tettem. Átmentem az utca jobb oldalára, a jó ég tudja, miért, és most, anyai év után is ezen gyötrődöm, próbálok ésszerű magyarázatot találni. Azt mondják, hogy a balos ember mindig az utca bal oldalán megy, a jobbos pedig a jobbon. Így van ez, mióta az ember él, és nincs rá jobb magyarázat.

– Ezt hívjuk sorsnak...

– Ha azt akarod, hogy meséljek még, akkor ne szakíts félbe.

– Jól van na, nem kell rögtön megharagudni.

– Nem, csak nem akarom elveszíteni a fonalat, számomra fontos az, amiről most beszélek. Azon az estén, azon a különleges tavaszi estén – melyre nem is tudnék máshogy emlékezni, habár elég sok lényeges dolgot felejtettem már el életem során, és nélkülük is élek, de ez más, ez nem merült el a feledés homályába –, átmentem a jobb oldalra. Igen, a jobb oldalra, ahova mindig csak muszájból megyek át, és ezzel az egész életem más irányt vett. Egy kávézó előtt mentem el, ahol ő ült az utcát pászta, mintha csak arra várt volna, hogy összetalálkozzunk... később be is vallotta, hogy rám gondolt, állandóan én jártam a fejében. Bementem, majd a következő héten már férjhez is mentem hozzá, egy olyan emberhez, akit alig ismertem. Ha most megkérdeznéd, hogy miért, nem tudnék rá pontos választ adni. Férjhez menni egy olyan emberhez, akit nem is ismersz, ráadásul nem is tetszik, sőt, az első alkalomkor visszataszítónak találsz, hát nem egy filmbe illő jelenet.

– Azért a való életben megtörténhet. És mi történt ezzel a Mihailóval?

– Nem tudom, hirtelen eltűnt, azóta semmit sem hallottam felőle. Felhívtam telefonon, közöltem vele, hogy köztünk mindennek vége, majd letettem a kagylót. Tudom, hogy megbántottam, de ő is továbblépett, feledésbe merültem. Túlérzékeny, tehetetlen ember volt, és könnyen elveszítette a fejét – na, de ez egy másik történet. Mindenkinek van egy ilyen története, amit sose fejez be, és talán soha nem is fog befejeződni. Valami más megelőzi, vagy betölti a helyét, habár ő maga a legfontosabb. Bennünk lakozik, de nem valósul meg.

– Közbe kell vágnom.

– Mondd.

– Állandóan a beteljesületlen szerelemre gondolok, melyet felemészített a várakozás, a magány, a fájdalom... Nincs rosszabb az elhagyatottság érzésénél, mindegy, hogy kapunk-e magyarázatot vagy sem. Ez minden szeretetet illetően így van, a szülő és gyerek között, a barátok, a szeretők között. A szerelem ekkor, ebben az óriási pusztaságban egy kis szikrává válik, melyet nem olthat ki egy másik szerelem, még annak a látszata sem.

– Ehhez nincs megjegyzésem.

– Tudom, hogy fejeződött be, de azt nem, hogyan is kezdődött...

– Egyszerűen. Diplomáztam, Mihailóval pedig az a dolog ment is meg nem is... A nyaralásról visszatérve megmondta, hogy megcsalt, amíg távol voltam. Akkor még nem tudtam, hogy a csalás a millió túlélési lehetőség egyike csak, hamis kiút, bármi. Ez akkor szörnyen rosszul esett, és egy időre eltávolított tőle. Még azon az őszön elkezdtem dolgozni, a munkát az apám találta. Egyébként apám mindenben határozott volt, és most, amikor már nincs, még érzem a tekintélyét, ha valamiben döntenem kell, önkéntelenül is felteszem a kérdést, hogy mit mondana nekem. Az ő akaratával soha nem szálltam szembe. Igen, van itt még valami, de arról majd később. Hol is hagytam abba? Igen, munkába álltam az iskolában, az volt az első munkahelyem. Apám ismerte az igazgatót, a diploma átvétele után egy hónapot sem kellett várnom. A véletlen úgy hozta, hogy egyetemi kolléganőmet helyettesítettem, aki építészmérnök férjével két évre Oroszországba ment. Így gondolták el, de két év elteltével még két évet kint maradtak. Aztán megszülettek a gyerekeik, majd iskolába indultak, aztán szétesett az egyik és a másik nagy ország is, s akkor ez már mindörökre így maradt. Unokáik most kis oroszok, tudom, kapcsolatunk nem szakadt meg, bár több mint huszonöt éve nem láttuk egymást. Gyönyörű leveleket írt a kolléganőm, őrzöm őket, bár nem olvasgatom újra. Ki térne most vissza gondolatban abba az időbe, amikor olyan zenét hallgattunk, amelynek volt dallama, és amikor nem hordtunk melltartót, én csak akkor kezdtem, amikor osztályfőnökként az osztály elé álltam. Addig nem, érdekes volt, ahogy a férfiak – aggasztánok és taknyosok egyaránt – bámulják a mellbimbóimat. Kolléganőm az első évben minden héten írt Oroszországból, én válaszolgattam neki, majd áttértünk a havi egyszerűre, aztán még ritkábban váltottunk levelet. A régi világ összeomlott, és a háború jelentette az új időszámítás kezdetét, ami igen rendhagyó eljárás. A háború előtti események gyorsabban merülnek feledésbe, míg mindennapjainkban az évek észrevétlenül érik be egymást. Később áttértünk a drótpostára, mostanában pedig újévkor vagy karácsonykor jutunk eszébe egymásnak, üdvözlőlapokat váltunk, s érdeklődünk, hogy minden rendben van-e. Hála istennek, igen, az élet megy a maga útján, öregsünk lassan. Elhallgattam előle a válaszomat. Rohan az idő. Ahogy egy másik barátnőm mondja, legjobb lenne, ha egyáltalán nem bontanánk szét a műanyag karácsonyfát, hanem díszestül kellene belöknünk a szekrénybe vagy a kamrába. Elvből nem vásárolok élő fenyőt. A vágottak a kukába kerülnek, a gyökeresek pedig nem fogják meg az újbélgrádi homokban. Tudod magad is, amint megkaparod egy

kicsit a földet – ott a homok. Csak örökzöld műanyag karácsonyfa jöhet számításba. S ahogy közeledik a következő december, ami nagyon gyorsan ideér, előkotorjuk a tárolóból, kicsit leporoljuk, megnézzük, hogy a lámpácskák világítanak-e, ennyi.

– Ez jó, nem kell mindig mindent előlről kezdeni.

– Persze, természetesen nem kell. Amikor fiatalabb vagy, még valahogy jólesik, ünnepnapok, születésnapok, védszentünnepek... Aztán minden elkopik, alig várod, hogy elmúljanak ezek a napok, semmi haszon belőlük azonkívül, hogy arra emlékeztetnek, egy újabb évvel idősebb lettél.

– Mi történt azután, hogy munkába álltál?

– Hja, mégis kíváncsi vagy. Mihailótól eltávolodtam, és ösztönszerűen – mint mindenki – kerestem valakit. Ellentétben veled, én sohasem szerettem várni. Az iskolatitkárunk valami Boban volt, együtt nőttünk fel, ugyanabban a háztömbben, és mindig jóban voltunk. Havonta egyszer, rendszerint pénteken, tantestületi ülésünk volt, utána ott maradtunk egy kis társalgásra... ismerheted a sztorit, hétvége, beszélgetések, a víkendet várva. És egyszer, csak úgy, inkább viccből, megkérdeztem Bobant, hogy ismer-e valakit a számomra. Számodra?, csodálkozott el, hát ki mer hozzád lépni? Minek az neked, hisz okos és magabiztos, másrészt szép vagy, a férfiak rögtön megijednek az ilyenektől. De jó, van kettő is, igazán rendes fiúk, csak nem tudom, hogy elég bátrak-e hozzád, egyik Vojkan, a másik pedig Uroš. Eltelt egy hét, és Boban meghívott bennünket vacsorára, néhány kolléganő, ő, Uroš, Vojkan és még valakik, akik most nem fontosak. Vojkan átlagos volt mindenben, kifejezéstelen, egyetlen jellemvonás nélkül, amikor pedig Urošt megismertem, az első gondolatom az volt: istenem, milyen csúnya ember. Ő viszont kimutatta érdeklődését, ami számomra valami miatt fontos volt, talán mert jobban szerettem magam, mint a többiek együttvéve.

– Ebben az emberek nem különböznek.

– Úgy látszik, egyedül ebben nem. Uroš szemsz volt, nekem pedig problémám volt a szememmel, rövidlátó vagyok, mint a csuka, jobban boldogulok a tapintásommal, mint a látásommal. Elmegyek Urošhoz vizsgálatra, ő pedig új dioptriát ír ki, aztán napokig semmi sem történt. Addig az estéig, amikor a bal helyett az utca jobb oldalán indultam haza a munkából. Uroš egy intéssel magához hívott, bementem a kávézóba, ittunk valamit, nem volt sem kellemetlen, sem tolakodó, ellenkezőleg, és így elkezdtünk találkozgatni. Egyszer telefonált Mihailo, de amikor meghallottam a hangját, letettem a kagylót. A következő héten eljött hozzánk Uroš, csöngetett, és az apám nyitott neki ajtót. Engem keresett. Az apám megrökönyödve engedte be. Sohasem vezettem haza a fiúmat, hogy szüleimnek

bemutassam őket. Egy alkalommal anyám meglátott az utcán Mihailóval, és utána mellékesen, egy kis kíváncsisággal a hangjában, azt mondta, hogy szép az a fiatalember, akivel a buszmegállóban álltam, de én elengedtem a fülem mellett ezt a csevegési kísérletét. Uroš volt az első, aki eljött bemutatkozni, egy csöpp aggály vagy szégyenlősség nélkül, ami fontos az apa és a lány közötti kapcsolat megváltoztatásához. Elüldögélt a szüleimmel néhány percig, elmondta nekik, hogy kicsoda és mivel foglalkozik. Bementünk a szobámba. Nem maradt sokáig. Eléggé szórakozott volt, mindenről és mindenkiről beszélt, értelem nélkül, a vadvízi evezésről, a halászatról, a kommunizmus végéről, arról, hogy nem szeret dolgozni, a patkányokról, a hegymászásról és a teniszről, a korábbi szerelmeiről... A következő héten, mert mindennap megvárt munka után, nem a szerelem érzését keltette bennem, hanem a megmentő archetípusát, a Pygmalion-effektust, és amikor röviddel később megkérdezte, hogy hozzámennék-e, beleegyeztem, csak hogy tegyek valamit magammal, hogy változtassak valamit az életemben. Apám haragudott, anyám pedig szomorú maradt, amilyenek született is. Elköltöztem, aztán jöttek a gyerekek, az első szeretői... és a szeretőim... az első halálesetek... karrierük... a lakás vásárlása... aztán az eladása és a házépítés, majd a háború... Besorozták, de orvosi kapcsolatainak hála, sikerült itthon maradnia. Aztán jött az összeomlás, amikor egyedül a túlélés volt fontos, meg az, hogy a gyerekeknek ne hiányozzon semmi... Fél év leforgása alatt előbb az ő, majd az én apám hunyt el, anyáink egyedül maradtak, az övé rosszindulatú volt, az enyém pedig, mint mondtam, elveszett és meghatódott, őket vettük a nyakunkra... Évtizedek múltak el így, a gyerekek elmentek, aztán mi is, egyikünk a másiktól. Egy ideig úgy-ahogy tartottuk az egyensúlyt a hosszan tartó kapcsolatunk peremén, amelyben volt minden, még szenvedély is, amit úgyszintén nem tudok megmagyarázni. A szerelem hiánya nem jelenti minden esetben a szenvedély hiányát is, e két dolog kapcsolata homályos, bár egyszerűnek tűnik. Egy ideig rémültek és zavarodottak voltunk, reménykedtünk, hogy visszatérünk egymáshoz, aztán ő, ki tudja hányadszor, megint talált valakit, de megjelentél te is, s akkor rájöttem, hogy végérvényesen meg kell szakítanom azt a kilátástalan fáradozást.

– Érdekelne ez a mese a szenvedélyről.

– Engem is. Nem negatív tapasztalatként maradt meg, sokkal inkább egyfajta tisztázatlan helyként él bennem. Nem, semmiképp sem állítom, hogy nem volt köztünk szenvedély. Jól emlékszem a pillanatra, amikor megjelent... már szeretkeztünk, de az nem szenvedély volt, hanem valóssággá változó kíváncsiság, aztán hirtelen kialakult valamiféle vonzódás, talán kitört, ahogy azt kissé elcsépelten mondani szokták. Felhúzta

a szoknyámat, és úgy nézett rám, hogy attól én is szépnek éreztem a testemet. Egymást néztük, és lassan moztunk egymás felé, ő, mint jövőbeli aggastyán és én, mint jövőbeli öregasszony, de abban a pillanatban megkövülve az örök fiatalságban. Emlékszem rá, hogy akkor szabadultam meg végre apám meztelen képétől. Az első meztelen férfi, akit megláttam, az apám volt... kilenc-tíz éves lehettem, amikor meztelenül kijött a fürdőszobából, a szobám ajtaja pedig nyitva volt... Ez a kép később is kísért, amikor Mihailóval, életem első férjével szeretkeztem, akkor saját apám férfiaságára gondoltam. Aztán mint derült égből a villámcsapás jelent meg a szenvedély köztem és Uroš, vagyis egy antipatikus ember között, akit valójában sohasem szerettem. Forrott köröttünk a levegő, telítetté vált az illatainktól. Ebből a szenvedélyből születtek a fiaink. Ekkortól, vagyis a saját és a másik test felfedezésének a pillanatától többé nem hátrafelé, az elmúlt életem, apám vagy Mihailo felé fordultam, hanem rá összpontosítottam. Ez a szenvedély órája volt, mikor elkezdted a másikat pásztázni, azt, akit magadként, magadnál is jobban érzel, az ego ekkor valahogy eloszlik, elveszti határát, eltűnik. Megszállottan vonzódott a térdemhez. Meg a talpamhoz is. Mámorosan nézte mindkettőt, nem gondolva semmire, mint Buddha. Megszűnt a tér, majd az idő is, csak mi ketten léteztünk a szenvedélyben, amely eltüntette az öregség gondolatát. Az arckifejezése pedig... az ellenszenv egyszerre vonzóvá tette, és akkor a gyomromban egy addig ismeretlen érzés jelentkezett. Fel- és lemerültem... erre mindig emlékezni fogok, még nyolcvanévesen is, már ha valaha megélem a nyolcvanadik évem. A szenvedély nem más, mint a fájdalom, a beteljesülés, a sötét vágyak, önmagunk és testünk mások jelenlétében való legyőzésének a keveréke... ehhez a szerelemnek nincs semmi köze. Az életben ennél nagyobb igazsággal nem találkoztam, ehhez kellett a testünk tiszta szépsége és a szavak ereje, melyeknek köszönhetően mindig eljutottunk a csúcra, s onnantól megnyugodva, összeölelkezve másképp láttuk a világot. És ez állandó visszhangként bennem maradt. Tudod, mi itt a furcsa?

– Micsoda?

– Az a szenvedély nem szűnt meg akkor sem, amikor idővel egyre távolodtunk egymástól. A hallucinációval volt határos. Mennyire buták azok a mesék, amelyek azt állítják, hogy a szenvedély szervi elváltozás, amely akkor jelentkezik, amikor szerelmesek leszünk. Az ilyen magyarázatok számomra sértők. A szenvedély megmagyarázhatatlan, mert szenvedély. Jön és elmegy, úgy, hogy nem kérdez senkit. A szerelem pedig, amint látod, állandó és oszthatatlan. Nem tűnik el, csak néha visszavonul, elsüllyed bennünk, aztán váratlanul a felszínre tör. Senki sem tudja megjósolni fel-törésének vagy közhírré tételének óráját, ez a kifejezés tűnik a legjobbnak.

Megengedtem magamnak, hogy az élet megtörténjen, ahogy azt ő maga akarta, s nem pedig úgy, ahogyan én gondoltam, hogy kinéznie kellene. Nem terveztem, az út magától nyílt meg előttem, és a szenvedély volt a legfontosabb, amivel ezen az úton találkoztam, amivel szembenéztem, amit átéltem lényem utolsó porcikájáig. Igen, a szenvedély önmagunk felülmúlása, ezt most tudom, amikor az úton szembejön velem az öregség... Néha úgy tűnik, akár egy múltó pillanatban, mintha látnám, hogy a távolból egy asszony nevet rám, aki majd én leszek tíz, húsz vagy harminc év múlva, ha megadatik, hogy éljek még annyit. És te, félsz-e az öregségtől?

– Nem tudom. Néha igen, néha nem. Mindenesetre világos, hogy közeledik és már nincs messze. Még néhány év, és fiatal vénember leszek. S hogy őszinte legyek, nem is tudom, vajon te meg én csak a szerelem miatt vagyunk együtt, vagy azért is, mert ketten könnyebben és fájdalommentesebben fogunk megöregedni. Talán mindkettő. És te mikor érezted meg az eltávolodást?

– Viszonylag hamar, a fiúk megszületése után. Az új lényekkel a közlemben a világ számomra teljesen megváltozott a házasságomban, a valóság pedig kimerítővé vált. Többé nem volt időm magamra, dolgoztam, arrogánsan azt képzeltem, hogy a körülöttem lévő férfiak valamilyen új erőt adnak nekem. Elkezdtem ábrándozni, de az elképzelések egyike sem bírt azonosulni a valós világgal, amelyben éltem. Szükségem volt arra a párhuzamos világra, a határmentesített gondolatok terére... Napközben a saját családom rabja voltam, éjszaka pedig az elképzelt, ijesztő szabadság terében tartózkodtam. Így könnyebb volt elviselnem az emberek többségével való találkozásokat, akik egy másik világ kibékíthetetlen tagjai maradtak. Ezt az öregség első jeleként éltem meg. Aztán meghalt az apám, s akkor az első természetes gondolat, hogy én vagyok a következő a sorban.

– Ebben sem különböznek az emberek.

– Úgy látszik. A hozzánk közel állókkal, mondjuk a szüleinkkel való kapcsolatokat sokszor csak haláluk után értjük meg. Mintha csak akkor jutna eszünkbe, hogy kik és milyenek is voltak valójában az emberek, akik világra hoztak és jórészt megformáltak bennünket. Éppen ez történt velem. Csak apám halála után értettem meg, hogy mennyire is szerettem, hogy milyen közel álltunk egymáshoz. És még valami. Apám távozásával és a fiaim növekedésével a világ valahogy felgyorsult, én pedig egyre lassúbb lettem. Többé nem bírtam követni azt a ritmust. Köröttem minden úgy haladt, mint egy sebes vízfolyás, úgy éreztem, ha beleugranék, akkor belefulladás. Munkahelyet cseréltem, tanügyi tanácsosnak hívtak, s ha hívnak, akkor számítanak a tapasztalatodra, ami az öregségnek az enyhébb, fájdalommentesebb megjelölése. Amíg fiatal vagy, addig futsz az ér-

vényesülés és a siker után, az öregség küszöbén pedig közömbössé válsz, a siker már nem jelent semmit. Az a halál megérintett, Uroš viszont rá sem hederített. Ő és az apám soha nem szerették, s nem is értették egymást. Ezenkívül Uroš nehezen viselte el, ha a társaságában másvalakiről beszéltek, egyedüli kivétel, ha rosszat mondok. Tudom, hogy ennek nincs semmi köze egymáshoz, vagy talán mégis, ki tudja ezt, de valahogy abban az időben alábbhagyott a szenvedély, amely összetartott bennünket. A fiúkkal nem viselkedett apaként. Véletlen, járulékos jelenségnek tartotta őket, amely terhére volt, útjában volt és zavarta abban, hogy teljesen birtokoljon. Furcsa, hogy az emberek engem mindig birtokolni akartak.

– Teljesen világos. Erős vagy, biztonságot sugáرزol feléjük. Azt gondolják melletted, hogy maguk is erősek.

– Nem tudom. Ezekben az években túl sok nekem minden ember. Senki sem elégedett, mindenki mindenkinek tartozik és vétkes valamiért. Nekem pedig, mint látod, végre jó. De nem a minden iránti dacból, hanem egyszerűen úgy, mindentől szabadon, tudom, hogy az élet már nagyrészt mögöttem van. És még valami. Megtanultam, hogy az ember köteles vidám és jó hangulatú lenni. Egy kis igyekezettel ezt el is érheti.

– Nem vagyok messze tőled. Csak számomra minden ember – mint minden bolondnak – önmagáért jó. Odaadnám magam nekik, együgyűen, teljesen, maradéktalanul, az utolsó részemig elolvadnék bennük.

– Lehet, hogy ilyennek születted, de az is lehet, hogy még nem perzselt meg a tapasztalat. Uroš általában úgy gondolta, hogy joga van a birtoklásomra, de úgy, hogy azt semmivel se viszonozza. Ez már akkor tudatosult bennem, amikor még a fiúk kicsik voltak, alighogy iskolába indultak. Készítgettem őket kora reggelente, álmosan, ő pedig tévét nézett, mindegy, hogy mit, valóban semmi sem érdekelt, még a saját munkáját is hanyagolta, robotnak érezte. Ezt finoman a szemére is vettem. Mondtam, gyere már, segíts egy kicsit, legalább a tornacipőt hozd ide. Kiabálni kezdtem rá. A fiúk megijedtek, a szavai élesek voltak, és rozsdás tűként a tarkómba szúródtak. Odahozta a tornacipőt és a padlóhoz vágta, folytatva a gorombaságokat, úgy, ahogy eszébe jutottak, szünet nélkül egy szemernyi felelősségérzet nélkül. Mindenfélét mondott, mintha a szavaknak semmilyen jelentése nem volna, mintha nem hagynának nyomot, mintha nem szólnának senkinek, és mintha velük semmit sem fejeznénk ki. Rendszerint a balján ültem... az én kis éjjeli világom szabadságából csak az ő hangjától reszketve bukkantam elő. Morgásra emlékeztetett, nem emberi beszédre... elmozdultam a jobb oldaláról... Úgy tűnt, hogy akkor védettebb vagyok... és voltam is, egy ideig. Nem sokkal ezután egészségügyi bántalmakat kezdtem érezni a bal felemen. Visszahúzódtam, de már későn,

krónikussá vált. Testem állandó védelmi görcsben volt, hidegre érzékeny, örök időkre begörcsölve. És ez a görcs soha nem hagy alább, hanem öregedéssel csak erősebb lesz. Csüggedten halok meg. Attól kezdve már nem próbálkoztunk megérteni egymást, és a következő tizenöt évet idegneként éltük le, passzívan, a másikat megtűrve, amíg a fiúk felnőttek és elköltöztek. Együtt maradtunk, egyedül, szembesülve, vagy elítélve, teljesen mindegy, és már nem volt mit mondani egymásnak. A házasság fölöslegessé vált, egyszerű keretnek látszott, amelyen belül a másikat figyelmen kívül hagyhatjuk a végtelenségig. Nem hallottuk egymást, s itt már senki sem volt hibáztatható. Egyszerűen nem alkottunk valamiféle jó keretet. Elérkezett a pillanat ahhoz, hogy mindenki menjen a maga dolgára, de mindketten féltünk szembenézni az ismeretlennel. Azt akarom mondani, hogy egy üres, megkérgesedett forma is valami a pusztába lépéshez képest, ahol nem tudod, ki jelenik meg, s ki nem tűnik fel a láthatáron. Addig vagyunk biztosak, míg bármit ismételtünk, akkor is, ha ebben már régen nem ismerünk magunkra. Fiatalkoromban apám ezt megpróbálta elmagyarázni, de nem voltam kész arra, hogy meghallgassam, mindaddig, amíg nem szembesültem ezzel.

– Igen, egyes tapasztalatok átadhatatlanok. Úgy gondolom, hogy ilyen az öregség is. Az ember látja, hogy társai aggastyánokká válnak, s azt valahogy természetesnek véli, de nem hisz a maga öregedésében.

– Néztem apámat, amint öregszik. Engedékenyebb és egyre nyitottabb lett, ő, aki a gyerekkoromban házi diktátora volt, aki képes volt akkora pofont adni, mert negyed órával később értem haza. Félttem tőle, mint az éjszakai démontól, tudod, mint amikor éjszaka felriadsz, és a szoba sötétségében ijesztő alakúak a tárgyak. Félttem tőle még akkor is, amikor már felnőttem és önállósodtam. Úgy éreztem, hogy ő továbbra is ellenőrzi az életemet, már csak azzal, hogy Urošt nem bírta látni. De az unokáihoz gyengéd volt, mintha azzal pótolta volna azt, amit elmulasztott nekem nyújtani, az egyetlen lányának, akit mindig „fiamnak” hívott. Utolsó találkozásunkkor, egy éjszakával a cukorbetegség okozta kómába esése előtt, amiből nem ébredt fel, megmutatta hadizsákmányát, egy pisztolyt, s ezt most is szimbolikus búcsúnak látom, amely az apa és a lánya közötti szeretetről beszél, a teljes mértékű és legmélyebb bizalomról tanúskodik, hogy megmutasson valamit, ami számára szent, veszélyes, titokzatos, intim... Ő tiszt, harcos volt, tudod, akinek lánya van. Öregkorában mindig örült, amikor meglátott, és szomorú volt, amikor elmentem. Halála előtt valahogy elveszettnek éreztem magam, Urošsal válságban voltam, látszott rajtam, hogy a velem történetek hatása alatt vagyok. Lassan érlelődött bennem a gondolat, hogy el kell válnjak, és egyre

gyakrabban látogattam meg a szüleimet... Azon a napon anyám már elment a boltba, apám pedig ezt kihasználta arra, hogy kinyissa a szekrényt. Valahonnan a tetejéről, az ágyhuzat alól, kivette lassan a pisztolyt és megmutatta, jókedvűen, kisleányosan mosolyogva. Kivette a tokjából, és felém nyújtotta. Egy német őrnagyé volt, mondta, az egykori győztes szemének régi csillogásával. Kérdeztem, hogy töltve van-e. Alig észrevehetően újra elmosolyodott, jelentőséget adva minden mozdulatának, magához vette. Igen, mondta, készen áll, van tartalék tölténytáram is minden eshetőségre, megölöm magamat, még mielőtt teljesen elgyengülnék, hogy ne legyek terhetekre, sem neked, sem az anyádnak. Arcán újra kirajzolódott a kisleányos vidámság. Kicsit játszott még a veszélyes fiatalkori játékaival, aztán figyelmesen, csaknem szeretettel, visszahelyezte a pisztolytáskába, én pedig aztán arra gondoltam, hogy azon a reggelen valami ismeretlent érintettem meg, sok iszonyattal. És valóban azt tettem. Két nappal később meghalt. Kómába esett és elaludt, nyugodtan, örök időkre. Szép öregségben, a negyedik évszakban. Édesanyja, a nagyanyám, akit megjegyeztem, mert tiszta elmével élt meg majdnem száz évet, azt állította, hogy az emberi életnek nem négy, hanem öt évszaka van: gyerekkor, fiatalkor, érett kor, öregség és mély öregkor. Valóban, a kilencvenévesnek egy hetvenéves olyan, mint egy ifjú, akinek még meg kell élnie ennek a századnak egy jó részét.

– Hja, ehhez nincs hozzáfűznivalóm. Miért döntöttél úgy, hogy elváltasz?

– Egész váratlanul, apám távozása a bánat helyett – ami soha nem szűnt meg bennem – új erőt és biztonságot adott számomra. Csak külső indokra volt szükségem, a bíróságon nem fogadják el az irracionálisitást. Urošnak már volt valakije, és mikor téged megismertelek, minden világossá vált. Maga a döntés csak a megfelelő pillanatra várt. Mert bármilyen jól és ésszerűen vezetik le, a válásnak van egy része, amely érzéketlen bármilyen változás vagy végső szakítás iránt. Még az is, amit lenullázásnak nevezhetnék, nem szakítja meg a házassági szálát, amely függetlenül a valós helyzettől létezik, hogy nincs szerelem vagy szenvedély. Ez a szál köt össze azokkal, akik feleségekké, férjékké, anyákká, apákká... tettek bennünket. Van abban valami több, az önállóság és önlelégültség iránti szükségünktől, és az túltesz rajtunk, az önkéntes, vagy mint az én esetemben teljesen irracionális részvétellel az egymáshoz való csatlakozásban, szülésben, a közös életben való maradásban és végül az öregedésben és a halálban. Igen, van abban valami elkerülhetetlen és örök, ha érted, hogy mit akarok mondani.

– Azt hiszem, hogy értem.

– Nem kétlem. Hajlamosak vagyunk, hogy ne mondjam, az a rendeltetésünk, hogy végigéljük a századot abban a rituális, közhelyesített, szürke, bejáródott, rutinszerű, gépies páros tengődésben, ami mind együttvéve megkérdőjelezi a lélek új iránti örökös kihívását. Valami mély és lényegbevágó történik az időn kívül. A pillanatok és az akarati döntések ebben semmit sem jelentenek. Az érzelmeket valahogy háttérbe szorítottam, haragot és elégedetlenséget soha nem mutattam. Feltételezem, hogy csak tömködtem őket a testembe, mint valami feneketlen tartályba, amely kész és elég nagy arra, hogy befogadja a szomorúságot, a bizonytalanságot, a félelmet és a fájdalmat is... Mindent feledtem, alárendelve a bejáródott formának, arra törekedve, hogy megtaláljam benne az értelmet és az indoklást. A fenét! Többé sehol sem tudtam megtalálni azt az érdeknélküliséget az elképzelt világból, ami önmagammá tett. Természetesen a felelősség, amit büntudatnak is nevezhetnék, az enyém, és csak az enyém, mert abban a hitben éltem, hogy számártürelemmel és határtalan toleranciával majd valamit mégis megváltoztatok. Semmi se lett belőle, a távolság növekedett, ahogy a magány is. Uroš egyre kibírhatatlanabbá vált. Akkor feltörték a sokáig elfojtott érzések, melyek töltényhüvelyek voltak a testemben. Végre átengedtem magam, kiléptem az évekig képződött formából, és elmentem, hogy valahol önmagamra találjak. Megtanultam rámenős lenni, és hogy ne higgyek a toleranciában, mert a végén minden engedékenységet megbüntetnek. Egyedül a konfliktus vagy az igazi találkozás tesz bennünket élőkké vagy valóssá, és most, már öregként, tudom, hogy állandóan önmagunk és a világ reszkető határán kell élnünk. És ha eljön, a halál majd...

– Hagyd most a halált, arra van idő.

– Igen, csak nem tudom, mennyi. Mint ahogy azt sem tudom, hogy mit tegyek a testemmel. Érzem, hogy már nem követ. És nem tudok megszabadulni az öregség gondolatától. Arra is emlékszem, amikor dermesztő erővel először találkozott velem. Negyvenkettedik évemben voltam, ma azok az évek a fiatalság éveinek tűnnek. Az épületnek, melyben akkor laktunk, a második emeletén, spirális lépcsője volt. Egyik pihenőjén tükör volt. Ritkán néztem meg magam benne, siettem a munkára vagy a munkáról, nem volt időm magamra, csak minden másra. Észrevétlenül múltak a napok abban a korban, nem kérdezve, hogy ki és mi vagyok. De az említett napon esős október volt, őszelő, ami kapcsolatba hozható azzal, ahogyan éreztem magam, és a hangulatommal, csak úgy, ok nélkül, talán azért, hogy megpihenjek, egy pillanatra megálltam a tükör előtt. Megnéztem magam. A szembesülés valakivel, aki nézett rám, mert az nem én voltam, legalábbis nem az, akinek magamat képzeltem és láttam minden reggel

saját tükrömben, a fürdőszobában, akkora erővel rázott meg, amit addig még nem éreztem. Öreg voltam és kész. Visszavonhatatlanul. Felfelé menve még az utolsó emeleten, a kulcsokat keresve a táskámban rájöttem, hogy az öregség valójában az a pillanat, amelyben a lélek fokozatosan elválik a testtől, mert a lélek nem ismeri az időt. A test tud róla. Minden az egyeztetésben van, ami végtére lehetetlen, de érdemes dolgozni rajta. Ellensúlyozni kell, az álmok közt maradni, állandóan valami újon gondolkozni, az utolsó pillanatig. És ha sikerül elérned azt a látszatot, mert tudod, hogy az illúzió, a szükséges illúziók egyike az, hogy ne engedd a léleknek, hogy teljesen elváljon a testtől, és hogy a testet elfogadd olyanak, amilyen, öreg és elhasznált, akkor lesznek kilátásaid arra, hogy szépen megöregedj. Most tudom: aki figyelmen kívül hagyja a testet, elhanyagolja a házat, amelyben lakik. Az ötvenéveseknek meg az annál idősebbeknek a társadalom többé nem teremt álmokat. Nem, hanem azt várja tőled, hogy háttérbe vonulj, hogy kiválaszd magadnak a tanácsadói sarkot, ahonnan figyeled, amint az új, fiatal testek feltöltik a teret, nem gondolva arra, hogy egyszer majd ők is öregek lesznek, így magadnak kell kitalálnod azt, amire szükséged van, és ami úgy-ahogy vigasztal. Így a múlt héten Amszterdamból hazafelé jövet, az egyesült Európa pedagógiai tapasztalataival foglalkozó szimpóziumról, a repülőn egy fiatalabb, kellemes férfi ült mellettem. Míg beszélgettünk, az évek nem okoztak akadályt, és arra gondoltam, istenem, milyen szép valakivel együtt lenni, akinek nincs nagy hasa. Jókedvű és mosolygós volt, úgy tűnt, hogy ez az egyik megvalósíthatatlan álom, amelyekből az érett korunkban élünk. De ő elaludt, és keze a kezem mellé került... a fiatal kéz az enyém mellett, amely a mindennapi ápolás ellenére sem takarta el, hány éves. Akkor eszembe jutott, hogy a kezem az övéhez viszonyítva úgy nézett ki, mint az enyém az apám keze mellett, amikor halála előtt a pisztolyt tartotta, az aggastyán keze, aki túl a nyolcvanon továbbra is a maga álomvilágában élt. Azt az álmot nem kellett senkivel megosztania, velem sem, aki a lehető legközelebb álltam hozzá, kivéve abban az egyetlen spontán, ösztönös, halál előtti érzékenység órájában. Megtanított arra, hogy fájdalom nélkül kell készülni a pillanatra, amikor a semmibe lépünk, békésen és kényelmesen behelyezkedni a semmibe, abba a pillanatba, amikor eljön, *mint a minden hétköznapi pillanatba a pillanatok végtelen sorában...*

*

A rövid nyári éjszaka a végéhez közeledett, s vele együtt az asszony meséje is, aki új emberével nemrég a szomszédságomba költözött. Valahonnan, közvetlenül hajnal előtt valami frissesség érkezett, talán a folyó

felől, honnan máshonnan, a Duna mégis megkönyörült. Elszunnyadtam, az álmatlanság lassan beismerte vereségét, az asszony hangja egyre távolodott és halkabb lett, a férfit már nem hallottam. Közvetlenül hajnal előtt aludtam el. Nem tudom, meddig aludtam, hogy álmodtam-e valamit, nem emlékszem az álmokra...

A telefon ébresztett fel. Felemeltem a kagylót.

– Tessék?

– Te vagy, Mihailo?

– Igen, mondd.

– Figyelj, jó volna, ha...

